

การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก :

กรณีโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

A Teamwork Approach to An Operational Following of Buddhist Oriented School
in a Small Secondary School: A Case Study of Somsanukpittayakom School,
Bueng Kan Province

ศศิธร วงศ์ชาลี

Sasithorn Wongchalee

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

Somsanukpittayakom school

Corresponding author. Email: sasithornwong@gmail.com

(Received: February 18, 2023; Revised: March 15, 2023; Accepted: March 20, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กำหนด และ (2) เพื่อศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงตามสภาพที่คาดหวัง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และโรงเรียน และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ร่วมวิจัยคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมจำนวน 46 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบตรวจสอบหรือบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยจัดทำข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่โดยพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอในเชิงพรรณนา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยได้ใช้ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อให้เป็นข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจุบันโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมมีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอยู่แล้วแต่มีความต้องการให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่องเพื่อรักษามาตรฐานของการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธไว้ และต้องการพัฒนางานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ดังนั้น ผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันดำเนินงานรวม 2 วงจร 10 ขั้นตอน เป็นเวลา 12 เดือน โดยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนางานได้มาซึ่ง 5 โครงการเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนางานคือ 1)โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ 2)โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ 3)โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน 4)โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน และ 5)โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ผลจากการดำเนินงานโครงการดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติหลายประการทั้งในด้านความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้จากการร่วมกันดำเนินงานในทุกขั้นตอนของการวิจัย รวมทั้งเกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ 3 ลักษณะคือ 1) ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม 2) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการนำหลักการการทำงานเป็นทีมไปใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม และ 3) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนร่วมกันจนได้รูปแบบในการจัดการเรียนการสอนที่เรียกว่า “SOMSANUK Model”

คำสำคัญ : การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ; หลักการทำงานเป็นทีม; โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the effect of implementation by various steps of determined Participatory Action Research, and 2) to study the effect of changes based on expected situation, learning occurred in person, group as well as school, and new knowledge occurred by Participatory Action Research. Research participants consisted of 46 stakeholders connected with Somsanukpittayakom school. Research instruments were the observation form, in-depth interview, and examining or record form. The qualitative data were analyzed by categorizing the data according to the research objectives and presenting them in a descriptive way and analyzing quantitative data used basic statistics, namely percentages and mean values, to provide information for comparison with goals or to show changes that occurred.

The research findings: It was found that at present, Somsanukpittayakom school operates as a Buddhist school but there is a need for continuity of operations in order to maintain the standard of being a Buddhist school and want to develop work to create new knowledge. Therefore, the co-researchers jointly operated a total of 2 cycles of 10 steps for 12 months. By jointly analyzing the conditions of the work that needs to be developed until obtaining 5 projects to be used in the development of work, namely (1) Physical identity promotion project for Buddhist schools (2) A project to promote the identity of Buddhist schools in organizing daily activities (3) Buddhist school identity promotion project in teaching and learning (4) Buddhist school identity promotion project on teacher behavior school administrators and students and (5) Buddhist identity promotion project for Buddhist way promotion. The results of the implementation of the above projects resulted in the implementation of the Buddhist school of Somsanukpittayakom school to achieve the set goals. Moreover, it was also found that all co-researchers had acquired the knowledge from their own experience which are 1) the knowledge of working under the action research principle based on Somsanukpittayakom school context 2) the knowledge of using the Teamwork approach and 3) the knowledge of bucking to create a new instruction named “SOMSANUK Model”

Keywords: An Operational Following of Buddhist Oriented School; Teamwork approach; A small secondary school

1. บทนำ

จุดเริ่มต้นของโรงเรียนวิถีสอนเกิดขึ้นในปลายปี 2545 เป็น 1 ใน 5 ของโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ 5 รูปแบบ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ โรงเรียนวิถีสอน โรงเรียนสองภาษา โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้ และโครงการนำร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ ต่อมา มีการเปิดรับโรงเรียนวิถีสอนรุ่นแรกของโครงการด้วยการประกาศรับสมัครซึ่งมีโรงเรียนสมัครเข้าร่วมทั้งหมดจำนวน 89 โรงเรียน โดยโรงเรียนวิถีสอนก็คือโรงเรียนในวิถีสอนแห่งปัญญาที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขาสู่ความเป็นพุทธ ผู้เข้าถึงธรรมซึ่งทำให้เป็นอิสระโดยมีชีวิตที่ดีเจริญงอกงามมีความสุขจริงแท้และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์ใญ่กุลสามารถนำ

โลกไปในวิถีที่ถูกต้อง (สถานศึกษาวิถิปุทธ, 2565) ทั้งนี้ ต่อมาสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้มีการพัฒนาโรงเรียนในรูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการศึกษาโดยเรียกชื่อโรงเรียนรูปแบบนี้ว่า “โรงเรียนวิถิปุทธ” ที่มุ่งจัดการศึกษาแบบบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญาอย่างครบถ้วน (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2565)

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2563 กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายและจุดเน้นเพื่อให้การดำเนินการจัดการศึกษาและการบริหารจัดการการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในปีงบประมาณ พ.ศ.2563 มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ เป้าหมายของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ วัตถุประสงค์ของแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษาและนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะนโยบายเร่งด่วนเรื่องการเตรียมคนสู่ศตวรรษที่ 21 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 และ มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ระดับประถมศึกษา มุ่งคำนึงถึงปัญหาของผู้เรียนรายบุคคลที่หลากหลายตามศักยภาพ ดังนี้คือ การปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ทักษะคิดที่ถูกต้องโดยใช้กระบวนการลูกเสือและยุวกาชาด การเรียนภาษาไทยเน้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้วิชาอื่น การเรียนภาษาอังกฤษและภาษาพื้นถิ่น(ภาษาแม่) เน้นเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้ด้วยวิธีการ Active Learning เพื่อพัฒนากระบวนการคิด การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงหรือจากสถานการณ์จำลองผ่านการลงมือปฏิบัติและเปิดโลกทัศน์มุมมองร่วมกันของผู้เรียนและครูด้วยการจัดการเรียนการสอนในเชิงแสดงความคิดเห็นให้มากขึ้น การสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้และใช้ดิจิทัลเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบมีเหตุผลและเป็นขั้นตอน(Coding) การพัฒนาครูให้มีความชำนาญในการสอนภาษาอังกฤษและภาษา คอมพิวเตอร์ (Coding) การจัดให้มีโครงการ 1 ตำบล 1 โรงเรียนคุณภาพ โดยเน้นปรับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกบริเวณโรงเรียนให้เอื้อต่อการสร้างคุณธรรม จริยธรรมและจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

ทั้งนี้ ได้มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหลายแห่งได้เข้าร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธตามนโยบายของต้นสังกัด ซึ่งจากการศึกษาการดำเนินงานพบว่ามีปัญหาในการดำเนินการ ดังเช่น จากผลการศึกษาของ ละอองดาว สมเฝ้า (2563) ที่ได้ศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 พบว่า (1) ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิปุทธ สถานศึกษามีปัญหาด้านการมีส่วนร่วมวิเคราะห์สภาพโรงเรียนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และกำหนดแผนกลยุทธ์ (2) ด้านการจัดวิถิปุทธสู่วิถีการเรียนรู้ สถานศึกษามีปัญหาด้านการบูรณาการในการจัดกิจกรรม (3) ด้านกิจกรรมเสนอแนะและการพัฒนา สถานศึกษามีปัญหานักเรียนขาดการตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมกิจกรรมส่งเสริมพุทธศาสนา (4) ด้านการพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรในโรงเรียนวิถิปุทธ พบว่าสถานศึกษามีปัญหาบุคลากรขาดการอบรมความรู้การดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ และ (5) ด้านการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถิปุทธและชุมชน พบว่าสถานศึกษามีปัญหาชุมชนไม่ให้ความร่วมมือกันในการพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สริญญา มาตนอก, (2557) ที่ได้ทำการศึกษาปัญหาและแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 พบว่า ปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธคือโรงเรียนขาดบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ ศรัทธาค่านิยม คุณธรรมและการฝึกปฏิบัติในหลักสูตรสถานศึกษาครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ขาดการจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมให้เกิดวิถิปุทธ ขาดการส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถิปุทธให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม ขาดการประชุมวางแผนการดำเนินงานและสนับสนุนการใช้สื่อและแหล่งรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถิปุทธ ขาดการศึกษาวิเคราะห์ กำหนดนโยบายและการวางแผนในการจัดกิจกรรมนักเรียนที่สอดคล้องกับหลักการโรงเรียนวิถิปุทธ

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว รวมทั้งโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมก็เป็นหนึ่งในโรงเรียนที่ได้เข้าร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และมีความต้องการที่จะให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนแห่งนี้เพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน และเพื่อที่จะเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาใหม่ในการดำเนินงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) เพื่อให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากที่สุด โดยในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แผนปฏิบัติการ (action plan) ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นตัวสอดแทรกหลัก (main intervention) และใช้หลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) ในการวิจัยเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (change) เกิดการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคลและระดับองค์กร และเกิดความรู้ใหม่ (new knowledge) จากการใช้ตัวสอดแทรกหลักและตัวสอดแทรกเสริมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable) ต่อไป

2. คำถามการวิจัย

ผลการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กำหนดเป็นอย่างไร? การดำเนินงานนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และความรู้ใหม่อะไร?

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กำหนด

3.2 เพื่อศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงตามสภาพที่คาดหวัง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และโรงเรียน และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) ที่มีรูปแบบเน้นความเป็นศาสตร์เชิงวิพากษ์ (critical science) นำเสนอผลการวิจัยอิงกับแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) แสดงหลักฐานประกอบทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย เอกสาร หรืออื่น ๆ ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร โดยผู้วิจัยได้นำเอาแนวข้อเสนอนแนวคิดที่เป็นผลการศึกษาของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2558) มาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการนำเสนอผลการวิจัย และเสริมด้วยแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศอีก 5 คน คือ Kindon, Pain & Kesby (2007) James, Milenkiewicz & Bucknum (2008) Creswell (2008) McIntyre (2008) และ McTaggart (2010)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในระดับโรงเรียน (school-wide) ซึ่งในที่นี้คือโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ โดยดำเนินการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามคุณลักษณะ 3 ประการคือ (1) เป็นกรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ จำนวน 1 แห่ง ที่มีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด (2) เป็นโรงเรียนที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างมีความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัย และ (3) เป็นโรงเรียนที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการที่ผู้วิจัยจะเข้าไปปฏิบัติงานภาคสนามตลอดระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้จัดทำขึ้นในระดับโรงเรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดผู้ร่วมวิจัย (research participant) โดยยึดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยความสมัครใจ คือ เป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ทั้งจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียนที่มีส่วนได้เสียและมีส่วนร่วมในการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน และร่วมปฏิบัติงานกับโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทและมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการวิจัยทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผล ตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน ได้แก่ วงจรที่ 1 ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ ขั้นตอนการสังเกต และขั้นตอนการสะท้อนผล วงจรที่ 2 ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการวางแผนใหม่ ขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ ขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ ขั้นตอนการสะท้อนผลใหม่ และขั้นตอนการสรุปผล

5. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง โดยเริ่มจากการปฏิบัติภาคสนามในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัด บึงกาฬ ในปีในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม 2555 ถึง เดือนพฤษภาคม 2556 โดยแบ่งเวลาในการปฏิบัติงานตามตารางกำหนดวันและเดือนเพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงทั้งในส่วนที่เห็นชัดเจนและแฝงเร้นจากขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 10 ขั้นตอน โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย

6. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยเครื่องมือจำนวน 6 ฉบับ ได้แก่ แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ แบบประเมินโครงการ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ และแบบบันทึกและสังเกตการดำเนินงาน

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือที่เลือกใช้ในการวิจัยที่ได้จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง 10 ขั้นตอน จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะ ๆ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2548) ดังนี้

7.1 จัดทำข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักในการแบ่งปรากฏการณ์ และหาความถี่ของปรากฏการณ์ที่เกิด โดยแบ่งออกเป็น 6 สถานการณ์ คือ (1) การกระทำ (acts) คือ การใช้ชีวิตประจำวัน การกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคลากรที่ใช้ในการวิจัย (2) กิจกรรม (activities) คือ การกระทำ หรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่อง (3) ความหมาย (meaning) คือ คำอธิบายของบุคคลเกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรม เพื่อทราบโลกทัศน์ ความเชื่อ และทัศนคติของชุมชน (4) ความสัมพันธ์ (relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง จะได้ทราบความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง และความเกี่ยวข้องของบุคลากร (5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) คือ การปรับตัวบุคคล การให้ความร่วมมือ และยอมเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างกิจกรรมการบริหาร พร้อมจะเป็นพวกเดียวกันซึ่งจะทำให้ทราบความขัดแย้งและความราบรื่นได้ชัดเจน และ (6) สภาพสังคม (setting) คือ ภาพรวมทุกแง่มุมที่สามารถบันทึกจากภาคสนามเกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

7.2 จัดแบ่งข้อมูลจากบันทึกภาคสนามของผู้วิจัยในส่วนที่เป็นข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอน ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

7.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้เป็นสภาพปัจจุบันจากข้อความพรรณนาเหตุการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำรายงานการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วิเคราะห์แล้วไปให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ ช่วยยืนยันตรวจสอบแก้ไขผลการวิเคราะห์ และคำแนะนำเพื่อปรับปรุงรายงานให้ถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น การตรวจสอบข้อมูลจะใช้บุคลากรหลายคนในเหตุการณ์ของกิจกรรม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณผู้วิจัยได้ใช้ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อให้เป็นข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

8. การเขียนรายงานผลการวิจัย

นำเสนอรายงานในรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) แสดงหลักฐานประกอบ ทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย คำให้สัมภาษณ์ บทบันทึกจากการสังเกต บทวิเคราะห์ข้อมูล หรือหลักฐานอื่นๆ มาแสดงประกอบการเล่าเรื่องเหตุการณ์แต่ละขั้นตอนเพื่อให้มีความชัดเจนและมองเห็นเป็นรูปธรรม ถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลนั้นว่าได้ผลเป็นอย่างไร ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทำกันอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เกิดการเรียนรู้ หรือมีทฤษฎีใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่อะไรขึ้นมาบ้างจากการปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ มีข้อเสนอแนะอะไรและอย่างไรสำหรับบุคคลอื่นหรือหน่วยงานอื่นที่ต้องการจะพัฒนาหรือแก้ปัญหาทางนั้นๆ ดังนั้น ผลการวิจัยจะมีลักษณะเป็นการพรรณนาหรือการบรรยายเชิงวิพากษ์ (critical description) จากการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน

9. ผลการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) และเป็นกรณีศึกษา (Case study) ในบริบทเฉพาะ (Specific context) ของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ผลการวิจัยจึงได้นำเสนอในลักษณะการรายงานรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) เป็นการเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยที่แสดงถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกตผล และร่วมกันสะท้อนผลนั้นว่าได้ผลเป็นอย่างไร ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทำกันอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เกิดการเรียนรู้ หรือมีทฤษฎีใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่อะไรขึ้นมาบ้างจากการปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ ซึ่งสรุปเป็นภาพรวมได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

9.1 ผลการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กำหนด

ผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีสพุดด้วยหลักการทำงานเป็นทีมของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน สรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้ คือ

วงจรที่ 1 ประกอบด้วยการดำเนินการ จำนวน 5 ขั้นตอน เริ่มจากขั้นตอนที่ 1-5 ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation) มีการดำเนินงาน 2 ระยะคือ 1) การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ และ 2) การลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ โดยในระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนลงพื้นที่ได้ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง เดือน มิถุนายน 2565 มีการดำเนินการใน 2 กิจกรรมหลักคือ 1) การดำเนินงานเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ร่วมวิจัย ซึ่งมาจากกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน รวมทั้งสิ้น 46 คน และ 2) การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย ซึ่งในระยะนี้จะเป็นช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนและโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเพื่อศึกษาข้อมูลจากสภาพจริงเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินงาน และเป็นช่วงของการเตรียมความพร้อมของผู้วิจัยในด้านต่างๆ ให้พร้อมก่อนลงพื้นที่ในภาคสนาม ระยะที่ 2 เป็นการลงพื้นที่อย่างเป็นทางการ ดำเนินการในช่วงเดือน

พฤศจิกายน 2554 เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมพลังด้านความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมวิจัยเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ และเกี่ยวกับแนวคิดเชิงเทคนิคที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ในระยะต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (planning) ดำเนินการในช่วงเดือนกรกฎาคม 2565 มีกิจกรรมที่ดำเนินการรวม 3 กิจกรรม คือ (1) การวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง (2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action- plan) และ (3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน โดยในกิจกรรมที่ 1 เป็นการวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุ “สภาพที่เคยเป็นมา” “สภาพปัจจุบัน” “สภาพปัญหา” “สภาพที่คาดหวังจากการแก้ปัญหา” “ทางเลือกที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหา” และ “การประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติการแก้ปัญหา” กิจกรรมที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ(action plan) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานด้านการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ซึ่งจากการดำเนินงาน พบว่า โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้มีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธและได้รับการประเมินให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำในปี 2564 ส่งผลให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนมีความกังวลใจร่วมกันว่าทำอย่างไรจึงจะรักษาระดับและมาตรฐานของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเอาไว้โดยให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งทุกคนต่างเห็นพ้องกันว่าดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วม โดยมุ่งหวังว่าจะรักษาระดับและมาตรฐานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนให้ผ่านเกณฑ์การประเมินในระดับดีขึ้นไปทุกด้าน ซึ่งผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันเสนอทางเลือกที่หลากหลาย และมีการเลือกทางเลือกมาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ (action plan) เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมาย โดยจัดทำโครงการรวม 5 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริม อัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียน และโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ แล้วนำโครงการทั้งหมดลงสู่การปฏิบัติตามกรอบเวลาที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ร่วมวิจัยได้นำเสนอหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เพื่อนำมาใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้ประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้นโดยมีหลักการ 7 ด้าน ได้แก่ (1) การมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (2) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน (3) มีสมาชิกในทีมที่มีความรู้ความสามารถ (4) มีบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานร่วมกัน (5) รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (6) มีความเชื่อมั่นในทีม และ (7) มีบทบาทและการมอบหมายงานที่ชัดเจน และกิจกรรมที่ 3 เป็นการสะท้อนผลการดำเนินงานและการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความประสงค์ของผู้ร่วมวิจัยที่ต้องการศึกษาหาความรู้เพื่อเพิ่มพูนโลกทัศน์เพิ่มเติม โดยกลุ่มผู้ร่วมวิจัยได้ลงความเห็นว่าคุณค่าของการศึกษาคุณภาพในโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จด้านการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธแบบออนไลน์ เพราะยังอยู่ในช่วงมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 โดยเลือกศึกษาโรงเรียน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม โรงเรียนอนุบาลรัตนพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น และโรงเรียนบ้านหนองซอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting) ดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนตุลาคม 2565 โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการทั้งหมด 3 กิจกรรมหลัก คือ (1) การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน ซึ่งประกอบด้วย การทบทวนจัดทีมงานโครงการ การแต่งตั้งทีมติดตามและประเมินผล และ การจัดทำเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย (2) การนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ โดยมีการประเมินสภาพการดำเนินงานก่อนนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ มีการติดตามและรายงานความก้าวหน้าของโครงการ และมีการสรุปและประเมินโครงการหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ ซึ่งพบว่าการประเมินสภาพการดำเนินงานก่อนการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติและการประเมินโครงการหลังการนำโครงการลงสู่การปฏิบัติ มีผลการประเมินในระดับที่

สูงขึ้นกว่าเดิมคือทั้ง ๕ โครงการมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับดีขึ้นไปทุกด้าน ทุกรายการ ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และ (3) การสะท้อนผลการปฏิบัติ มีสิ่งที่ดำเนินการคือการจัดกิจกรรมการสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนการปฏิบัติ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และ 2) การสรุปผลการนำหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) ไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing) ดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม ถึง เดือนตุลาคม 2565 โดยทำเป็นคู่ขนานไปกับขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ(acting) ในลักษณะของการทำไปสังเกตไป โดยในขั้นตอนนี้มีการดำเนินกิจกรรมหลักรวม 3 กิจกรรม คือ 1) การกำหนดเทคนิควิธีและเครื่องมือการวิจัยในการสังเกตผล 2) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การสะท้อนผลการดำเนินงาน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยรวม 6 ฉบับ ได้แก่ (1) แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม (2) แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ (3) แบบประเมินโครงการ (4) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (5) แบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ และ (6) แบบบันทึกและสังเกตการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting) ดำเนินการในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2565 เป็นการนำเอาผลการบันทึกจากการสังเกตผลในทุกขั้นตอนที่ผ่านมา คือ ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ และขั้นตอนการสังเกตผล ทั้งที่เป็นผลการบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ บันทึกภาคสนาม บันทึกบทสนทนา เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ นำมาเสนอเพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงอภิปรายร่วมกัน

วงจรถี 2 ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน จากขั้นตอนที่ 6-10 ดังนี้

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re- planning) ดำเนินการในเดือนธันวาคม 2565 พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการนำเอาผลการดำเนินงานจากวงจรถี 1 ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 ถึง 5 มาสรุปและทบทวนเพื่อวางแผนการดำเนินงานในวงจรถี 2 เพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมีการพัฒนาที่ต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีขึ้นไปทุกด้านทุกรายการแล้วก็ตาม โดยผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันนำโครงการทั้ง 5 โครงการ ลงสู่การปฏิบัติอีกครั้งหนึ่งโดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting) ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดยแต่ผู้ร่วมวิจัยแต่ละทีมได้นำโครงการที่ตนเองรับผิดชอบลงสู่การปฏิบัติอีกครั้ง มีการติดตามและประเมินผลทั้งก่อนการดำเนินงาน ระหว่างการดำเนินงาน และหลังการดำเนินงาน และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะๆ โดยคำนึงถึงหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ทั้งนี้พบว่าหลังนำโครงการลงสู่การปฏิบัติมีผลการประเมินการดำเนินงานอยู่ในระดับดีขึ้นไปทุกด้านทุกรายการตามเป้าหมายที่กำหนด

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing) ดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนมีนาคม 2566 โดย เน้นการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น

ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re- reflecting) ดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน 2566 ในขั้นตอนนี้ผู้ร่วมวิจัยมีการพบปะสนทนาเพื่อนำเอาข้อมูลที่เป็นบันทึกการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม และรูปแบบองค์การ และการพัฒนาตนเองจากการร่วมในการวิจัย และบันทึกผลการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (reacting) ทั้งของรายบุคคลและของกลุ่ม รวมทั้งผลการสังเกตผลจากขั้นตอนการสังเกตผลใหม่ (re-observing) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และวิเคราะห์วิพากษ์ถึงสิ่งที่ทำสำเร็จ สิ่งที่ยังทำไม่สำเร็จ สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดัน สิ่งที่เป็นปัจจัยต่อต้าน สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งการเรียนรู้และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ซึ่งพบว่ามีการถอด

บทเรียนร่วมกันจนได้มาซึ่งรูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นบริบทเฉพาะ (specific context) คือ SOMSANUK Model

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion) ดำเนินการในช่วงเดือนพฤษภาคม 2566 พบว่า มีการจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน(lesson distilled) เพื่อการทบทวนและสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พูดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ โดยการศึกษาทบทวนผลการดำเนินงานจากขั้นตอนที่ 1 – 9 ที่ผ่านมา และระยะที่ 2 เป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดแสดงนิทรรศการโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อชื่นชมความสำเร็จ

9.2 ผลการเปลี่ยนแปลงตามสภาพที่คาดหวัง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และโรงเรียน และความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง โดยการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า ผลการดำเนินงานเป็นไปตามที่ผู้ร่วมวิจัยคาดหวังคือมีผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในระดับดีขึ้นทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินการดำเนินงานหลังสิ้นสุดการดำเนินงาน ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังพบว่าผู้บริหาร ครูและนักเรียนในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ปกครองและคนในชุมชนมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเป็นอย่างมาก

การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคลประกอบด้วยผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ครู กรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ระดับกลุ่มบุคคล ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และกลุ่มนักเรียน และระดับองค์การ ได้แก่ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม ได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่แปลงจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานเป็นทีมเพื่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ทุกคนมีทักษะในการทำงานเชิงวิชาการเพิ่มมากขึ้น และเกิดการเรียนรู้ในการทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาช่วยในการขับเคลื่อนงาน

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น

1) องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

2) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่นำหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ลงสู่การปฏิบัติ

3) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกันคือ SOMSANUK Model โดยมีความหมายดังนี้

S (Sustainable) เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงานโดยมีการสานต่อการดำเนินงานจากรุ่นสู่รุ่น

O (Oriented of Buddhist) ดำเนินงานตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

M (Mind set) การมีแผนความคิดที่ดี มีการวางรูปแบบหรือมีแบบแผนในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่

ชัดเจน

S (Strong) การมีทีมงานที่เข้มแข็งจะช่วยให้งานประสบผลสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น

A (Attend on team) การให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกับทีมงานอย่างสม่ำเสมอ

N (Norm) มีบรรทัดฐานเดียวกันและดำเนินงานภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน

U (Unique) มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

K (Kindness) เป็นผู้ใจดีมีเมตตาอันเป็นผลลัพธ์สุดท้ายจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

10. อภิปรายผล

ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยความสมัครใจและเพื่อสนองนโยบายของต้นสังกัดที่ต้องการส่งเสริมให้สถานศึกษาในสังกัดเข้าร่วมในโครงการดังกล่าวโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักธรรมในการดำรงชีวิตให้แก่ครูและนักเรียนในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ ละครองดาว สมเภา (2563) ที่ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 ซึ่งพบว่าสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูและนักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียนและคนในชุมชนมีความตระหนักในคุณประโยชน์ของการดำเนินงาน โดยมีการกำหนด วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแผนการปฏิบัติการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน และเพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนผู้ร่วมวิจัยได้นำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและหลักการดำเนินงานเป็นทีมมาใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนดไว้ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับที่ กุหลาบ ปุริสาร (2547) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ที่พบว่า ยุทธศาสตร์การบริหารในบริบทของสังคมไทยจะเริ่มที่ผู้บริหารจะต้องแสวงหาการมีส่วนร่วมจากครู ผู้ปกครอง และชุมชน โดยใช้วัฒนธรรมไทย ความเป็นกัลยาณมิตร ความเป็นประชาธิปไตย เอื้ออาทร และใช้หลักการความร่วมมือ

ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้รับการประเมินให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำระดับประเทศในปี 2564 ซึ่งกว่าจะได้รับรางวัลดังกล่าวได้ใช้เวลาในการดำเนินงานถึง 10 ปี หลังจากที่โรงเรียนประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโดยได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำระดับประเทศ ส่งผลให้ผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทุกฝ่ายต่างมีความกังวลใจร่วมกันว่าทำอย่างไรจึงจะรักษาระดับและมาตรฐานของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไว้อย่างยั่งยืนได้ จนกระทั่งได้มีการนำเอาสิ่งที่กังวลใจร่วมกันนั้นมาเป็นแรงผลักดันในการดำเนินงานวิจัยด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับที่ McTaggart (2010) ได้ให้ทัศนะว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในสิ่งที่พวกเขามีความกังวลใจร่วมกัน(thematic concern) จึงเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถทำให้คนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อที่จะร่วมมือกันขับเคลื่อนการปฏิบัติงานของพวกเขาให้ไปสู่จุดหมายที่ได้ตั้งไว้นั้น โดยที่ผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมาย โดยจัดทำโครงการรวม 5 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมประจำวันพระ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน และโครงการส่งเสริม อัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ แล้วนำโครงการทั้งหมดลงสู่การปฏิบัติตามกรอบเวลาที่กำหนดไว้โดยใช้หลักการการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) เข้ามาเป็นตัวสอดแทรกเสริม (additional intervention) เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับที่ กนกอร สมปราชญ์ (2560) กล่าวไว้ว่า การทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะต้องเกิดขึ้นในการดำเนินงานทุกระดับโดยเริ่มตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับสูง ซึ่งเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงานผู้ร่วมวิจัยได้มีการประเมินผลการดำเนินงานและพบว่าการทำงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมในทุกด้านผ่านเกณฑ์การประเมินในระดับดีขึ้นไปทุกด้านทุกรายการซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง โดยการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง พบว่า ผลการดำเนินงานเป็นไปตามที่ผู้ร่วมวิจัยคาดหวังคือมีผลการประเมินการ

ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในระดับดีขึ้นทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินการดำเนินงานหลังสิ้นสุดการดำเนินงานที่พบว่าผลการประเมินในระดับดีขึ้นทุกรายการ นอกจากนี้ยังพบว่าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนโดยสังเกตได้จากการที่กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมในการวิจัยได้มีการสานต่อการดำเนินงานจากรุ่นสู่รุ่น ยกตัวอย่างเช่น หากปีใดมีคณะกรรมการสถานศึกษาหรือคณะกรรมการนักเรียนหมดวาระลงหรือสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งไปก็จะมีคณะกรรมการหรือบุคคลชุดใหม่เข้ามาดำเนินงานแทนผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวังพบว่าผู้บริหาร ครูและนักเรียนในโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นโดยมีความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นผู้มั่งใจดี มีความโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ปกครองและคนในชุมชนมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเป็นอย่างมาก และชุมชนได้เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้าซึ่งเป็นโครงการตามนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วีรบุช สุทธิพันธ์ (2558) ที่ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธที่มุ่งเน้นจิตอาสาของนักเรียนประถมศึกษา โดยพบว่าผลจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้ก่อให้เกิดจิตอาสา การช่วยเหลือผู้อื่นอยู่ในระดับสูงมากทั้งในระดับผู้บริหาร ครู และนักเรียน จึงส่งผลสู่ชุมชน ครอบครัวและชุมชน เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างครูและผู้บริหาร ครูและนักเรียน นักเรียนและนักเรียน

ผลการวิจัย พบว่า การเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing) ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอน จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ จำแนกได้เป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคลประกอบด้วยผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ครู กรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ระดับกลุ่มบุคคล ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และกลุ่มนักเรียน และระดับองค์การ ได้แก่ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม โดยทุกทุกระดับได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่แปลงจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ร่วมวิจัยทุกคนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานเป็นทีมเพื่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และทุกคนยังเกิดทักษะในการทำงานเชิงวิชาการเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัชณี ศรีทับทิม (2562) ที่ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ พบว่า ผู้บริหาร ครู และนักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการดำรงตนตามแนววิถีพุทธ มีการพัฒนาตนเองตามระบบไตรสิกขา บุคลากรมีการพัฒนาตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายทอง หลกกจิตร (2555) ที่ศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนเครือข่ายกงไกรลาศวิทยา จังหวัดสุโขทัย ซึ่งพบว่า ผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำสิ่งที่ได้จากการลงมือปฏิบัติไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

10. ข้อเสนอแนะ

การให้ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการให้ข้อเสนอแนะตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ซึ่งอาจแตกต่างไปจากการให้ข้อเสนอแนะของการวิจัยประเภทอื่น เพราะเป็นการให้ข้อเสนอแนะจากการดำเนินงานในบริบทเฉพาะ (specific context) ที่ค้นพบจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นกรณีศึกษา (Case study) ดังนี้

10.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

10.1.1 ผลจากการวิจัยพบว่าการนำเอาหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) มาเป็นตัวสอดแทรก-เสริมในการวิจัยสามารถช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วนได้ส่งผลให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมเกิดความ

ต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน ซึ่งโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมสามารถนำเอาหลักการนี้ไปใช้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในปีการศึกษาต่อไป

10.1.2 การนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนางานต่างๆ ของโรงเรียนโดยทั่วไป ควรมีการศึกษาหลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัยให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนที่จะนำไปใช้ และต้องมีความเชื่อมั่นว่าการมีส่วนร่วมนั้นจะส่งผลต่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

10.1.3 ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนในครั้งนี้ก็คือ ความเป็นกัลยาณมิตร และสัมพันธ์ภาพอันดีที่มีระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยทุกคน และที่สำคัญคือความคาดหวังต่อการส่งเสริมให้บุคลากรของพวกเขามีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ดังนั้น โรงเรียนที่จะเอาเอารูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้จะต้องเรียนรู้ถึงวิธีการสร้างสัมพันธ์ภาพและสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับบุคคลเหล่านี้

10.1.4 การกำหนดเป้าหมายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธได้นั้น นอกจากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดความรู้ใหม่ขึ้นด้วย ทั้งในระดับตัวบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร

10.1.5 ในการใช้ตัวสอดแทรกเสริม (Additional intervention) สำหรับการวิจัย ควรคำนึงถึงหลักการหรือนวัตกรรมอื่น ๆ มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นอกเหนือจากหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork approach) ที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เช่น หลักองค์รวม (Holistic approach) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative management) และหลักการทำงานแบบเครือข่าย (Networking approach) เป็นต้น

10.2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

10.2.1 ควรมีการทำวิจัยแบบอื่น เช่น ทำการวิจัยแบบ R&D (Research and Development) โดยการประยุกต์ใช้และต่อยอด SOMSANUK Model เพื่อการพัฒนาให้เกิดผลจริงในโรงเรียนแห่งอื่น

10.2.2 ควรมีการนำเอารูปแบบการวิจัยนี้ไปใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานด้านอื่นๆ ของโรงเรียน โดยปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของโรงเรียนนั้นๆ

11. เอกสารอ้างอิง

กนกอร สมปราษฎ์. (2560). ภาวะผู้นำและภาวะผู้นำการเรียนรู้สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). เส้นทางสู่โรงเรียนวิถีพุทธ. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก https://www.moe.go.th/search-result?_sf_s=โรงเรียนวิถีพุทธ.

กุหลาบ ปุริสาร. (2547). การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น : พุทธิศึกษา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

รัชณี ศรีทับทิม. (2562). การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง). วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ละอองดาว สมเฝ้า. (2563). การบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

วิโรจน์ สารรัตน์. (2558). วิธีการวิจัยทางการบริหารการศึกษา:แนวคิดและกรณีศึกษา. ขอนแก่น : พิมพ์ครั้งที่ 2. คลังนาวิทยา.

- วีรณัฐ สุทธิพันธ์. (2558). รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธที่มุ่งเน้นจิตอาสาของนักเรียนประถมศึกษา. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**. 5(2); 112-130.
- สถานศึกษาวิถิพุทธ. (2565). **ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิพุทธ**. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vithee buddha.com/main.php?url=about&id=32>.
- สรินญา มาตนอก. (2557). **ปัญหาและแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3**. (วิทยานิพนธ์ สาขาการบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- สายทอง หลากจิตร. (2555). **การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธโรงเรียนเครือข่ายกมไกรลาศวิทยา จังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา.(2565). **โรงเรียนวิถิพุทธ**. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vithee buddha.com/main.php?url=about&id=38>.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2548). **การวิจัยภาคสนาม: เน้นหนักเรื่องการสังเกต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Creswell, J. W. (2008). **Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research**. 3rd. New Jersey: Pearson.
- Dewey, J., & McDermott, e. w. (1973). **The Philosophy of John Dewey**. New York: Putnam Sons.
- James, E. A., Milenkiewicz, M.t., & Bucknam, A. (2008). **Participatory action research for Educational Leadership Using Data-Driven Decision Making to Improve Schools**. California. Sage.
- Kindon, S., Pain, R., & Kesby, M. (2007). **Participatory Action Research Approaches and Methods: Connecting people, participation and place**. New York: Routledge.
- McIntyre, A. (2008). **Participatory Action Research**. London: Sage
- McTaggart, R. (2010). **Participatory action research or change and development**. Townsville, Australia: James Cook University.